

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214710>

Лідія МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,

orcid.org/0000-0003-4626-5904

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) lidiya.matsevko-bekerska@lnu.edu.ua*

КОЛИ «ПАМ'ЯТАТИ» І «ЗНАТИ» ОЗНАЧАЄ «БУТИ». РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ РОЗДОЛЬСЬКОЇ ІРИНИ «ЛІТЕРАТУРНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СТРУКТУРА ПОКОЛІННЯ»¹

Кожен етап чи період національної історії, кожна сторінка національної культури, кожен здобуток, як і кожна втрата, – усе має свою непересічну вартість для особистості, вписаної в матрицю національного духу. Потреба пізнати важливі та значні здобутки національної літератури є природною та невід'ємною, особливо в парадигмі сприймання, осмислення та розбудови вітчизняної історико-культурної пам'яті, її продовження у традиціях, у сучасних відкриттях і перевідкриттях у царині художнього слова й образу. Одним із таких знакових сегментів українського історико-літературного дискурсу є стрілецький світ, глибоко пізнаний у монографії Ірини Роздольської. Якнайширша проблематика окреслила дослідницький горизонт: від теоретичного осмислення поняття літературної спільноти до ретельного поетикального вивчення стильової манери окремих митців із когорти січового стрілецтва.

П'ять розділів монографії сукупно справляють враження «історико-літературної спільноти», позаяк вивчений авторкою концепт переконливо репрезентований аналітично-художньою візією обраного для студіювання періоду розвитку української літератури ХХ століття. Зокрема, дослідницький фокус першого розділу спрямований на теоретико-методологічний аспект осмислення літературних явищ, позаяк немає сумніву, що соціально-історичний час, рівно як і соціальне середовище, визначальним чином впливають на формування і розвиток групи та її різновидів, а також на літературознавчу перспективу дослідження когнітивних та структурних аспектів «генерацій-

них феноменів». Особлива науково-дослідницька відповідальність авторки виявилася в ретельному опрацюванні архівних матеріалів, значного масиву художніх, публіцистичних текстів, часописів аналізованого періоду. Таким чином, у монографії послідовно застосований методологічний дослідницький принцип історизму, репрезентований постколоніальний погляд на явище, за природою та суттю своєю антиколоніальне, а також логічно обґрунтований висновок: військова формація Українських Січових Стрільців оприявилася як особливий спосіб буття мілітарно зорієнтованої галицької української молоді, того військового покоління, яке формувало світогляд і світопереживання довкола парамілітарних організацій, на тлі та під впливом українського радикального політичного руху. Власне в такому широкому контексті проаналізований образ світу, водночас на противагу поколінневному структурному підходові. Ірина Роздольська осмислює тенденції та специфіку цілого ХХ століття. У цьому розділі значна увага зосереджена на складових поняття літературної спільноти, проаналізоване явище літературної групи, вивчені підвиди літературної спільноти (літературний салон, клан, збіговисько, видання) та всі її маніфестаційні форми. Простування аналітичного вектора дослідження відбувається в доведеній авторкою потребі запропонувати вичерпну термінологічну основу для вивчення достатньо специфічного і складного історико-літературного матеріалу. Зокрема, справді, варто означити поняття літературної генерації. Центром наукового аналізу повинні бути як тривання покоління в літературі, так і вияви впливів історичного часу, соціального середовища, економічних умов та специфіки видавничого процесу. Цікавим аспектом наукового підходу є поняття і формат

¹ Роздольська Ірина. Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020.

поколінневої ідентичності, концепція «ми», солідарне проявлення в дискурсі.

Другий розділ монографії присвячений першому етапові «життєтворчості січового стрілецтва» (І. Роздольська), добі Визвольної війни 1914–1920 року. Авторка досліджує динаміку формування спільноти «з нуля», коли літературне середовище було цілковитою автономією, що утримувалася власними коштами, особистим внеском кожного учасника та періодичними виданнями. На багатому архівному матеріалі представлені численні види стрілецьких літературних спільнот (організація, літературне видання, творчий союз, літературне коло в межах новинарського формату та літературно-мистецького). Показана роль «Пресової Кватири» у провадженні літературного життя; вивчені видання: «Вістник Пресової квартири», рукописні, гектографічні гумористичні видання 1915–1918 років («Новініяда», «Бомба», «Самопал», «Самохотник» («Український самохотник»), «Республіканський самохотник», «Червона Калина», «Усусу»), журнали «Шляхи», «Світ», вузько-профільні політично-військові газети «Стрілець», «Будучина». Ці видання проаналізовані у призмі формування і розвитку літературної автономії, як активне середовище втілення мистецьких талантів Січових Стрільців, як простір здійснення потенціалу творчих груп і літературних союзів у визначенні творчих і лідерських якостей. Поетика художнього світу представлена в калейдоскопі специфічних інтонацій, основних естетичних концептів, які цементуватимуть мистецьку візію наступного періоду. У цьому розділі ключовий акцент зроблений на образі світу як художній проекції генераційного способу світосприймання, світовідчуття і світорозуміння. Центром поетики, таким чином, визначені бінарні опозиції «свій – чужий», «життя – смерть», основними центрами смислотворення є межові ситуації та хронотоп визвольних змагань, що, своєю чергою, зумовили своєрідність образної систему та проблемно-тематичні маркери. Ірина Роздольська творить сукупний образ героя стрілецького світу як носія генераційних цінностей, як особистісне оприявлення «екзистенційного максимуму» з усіма відповідними площинами художнього втілення.

У третьому розділі монографії головна увага авторки зосереджена на другому етапі діяльності Українських Січових Стрільців (міжвоєнний час: 1921–1939 роки, суспільно-політичні координати II Речі Посполитої, складні шляхи формування «літературно-ідеологічних напрямків»). І. Роздольська визнає і трактує надалі військову фалангу

як рушійну силу літературно-ідеологічного дискурсу Галичини міжвоєнних часів. У монографії показані та проаналізовані способи літературної самоорганізації військової фаланги на тлі літературно-пресових структур більшого масштабу, в контексті її системної діяльності, а також вивчені особливості тогочасного літературного промислового видавництва (зокрема, стрілецької літературної індустрії у Львові). У роботі проаналізовані стрілецькі гумористичні літературні видання, стрілецька літературно-видавнича практика і критика концерну «Червона Калина», стрілецька критика «Літературно-Наукового Вістника». Авторка доходить висновку, що художнє та літературно-критичне втілення стрілецької визвольної ідеї відбувалося послідовно, а «лінза» «homo ludens» повертає генераційний феномен у прояву «стрілецького світу», де провідним стає образ «ми» (тут тотожно «тим, що полягли», «поїзду мерців», мотиву Листопада, постаті стрільця-воєяка – назагал «невтраченого покоління»).

Взаємосплетіння та взаємопорозуміння культурних епох стало головним предметом вивчення в четвертому розділі монографії. Ірина Роздольська окреслює горизонт діалогу поколінь, максимально персоніфікує тривання культурно-історичного досвіду, увиразнює маркери здійснення національного коду через осмислення художньої та культурної сутності тієї генераційної ролі, яка належить постатям Т. Шевченка та І. Франка у свідомості січового стрілецтва. Основним об'єктом дослідження стали проблемно-тематичні, типологічні, генологічні аспекти їхньої шевченкіани та франкіани. Дві парадигматичні особистості спричинилися до моделювання стрілецького образу світу, де Т. Шевченко та І. Франко здобуваються на місійну звитягу, позаяк не лише стали духовними батьками і провідниками цілого покоління, але й витворили канон національної ідентичності. На доведення цієї тези авторка здійснює цілісний та добре структурований поетикальний аналіз, особливо акцентуючи на специфіці художнього образу, протообразу, прототексту і контексту. Суголосно новітнім тенденціям літературознавчого дискурсу оприявлені аспекти інтертекстуального та, ширше, інтермедіального аналізу. Науково-дослідницьким здобутком авторки слід вважати упровадження до терміносистеми поняття «меморату» в межах стрілецької критики, а також вивчення специфіки цього меморіального жанру, що зосередив найбільш знакові генераційно-естетичні постулати стосовно духовних батьків. У цьому ракурсі вивчені стрілецька шевченкіана та стрілецька франкіана.

Динаміка розширення науково-дослідницького горизонту переконливо засвідчена п'ятим розділом монографії. Проблема генераційних меж – січове стрілецтво та інші групи його сучасників – вивчена у значному контексті, позаяк біографічний рівень «вбудований» у простір цілісного літературного сприймання ідентичності покоління. Саме тому інтелектуально-естетичний потенціал січового стрілецтва моделює своєрідний художній світ, у якому втілилося «силове поле» покоління, а завдяки вписуванню його поетики в історико-літературну парадигму сучасності його ідейно-художні цінності набувають простору та можливостей для розширення. Для увиразнення дослідницького наміру Ірина Роздольська ретельно вивчає мистецько-стильові діалоги «Молодої Музи» та військової групи УНР зі стрілецькою літературною спільністю. Це видається не випадковим та слушним, адже відома метафора М. Якціва, який пропонував називатися «музою у стрілецькому однострої», додатково наголошуючи на єдності в генераційному стрілецькому «ми». З одного боку, «молодомузівці» значно розширили межі стрілецького художнього світу, водночас трансформуючи власну ідентичність (брали безпосередню участь у військових діях, були учасниками стрілецьких організацій та видань): витворили концепт «причетних» («учасників», «братів»). З іншого боку, стрільці переймали від старших засади символізму, що став маркером стрілецького стилю, ідеологічне забарвлення почало визначати творчу манеру. У цьому розділі монографії сказане вагоме слово в історико-літературній періодизації, адже Ірина Роздольська робить висновок про два військові покоління в одній Визвольній війні українського народу 1914–1920 років та історії літератури. Беручи за

основу різні ідейно-естетичні, тематичні, образні характеристики генераційної ідентичності, авторка здійснила аналіз літературно-критичних роздумів Є. Маланюка, Б.І. Антонича, життєписів армійців УНР, військових мемуарів. Зокрема, на підставі ретельного вивчення художнього світу І. Роздольська виявила спільні теми (соборності, Листопада, героя, героїчного історичного руху), а також показала своєрідність оригінальних поетикальних рішень в контексті колективних візій кожного із поколінь.

Таким чином, монографія Ірини Роздольської «Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління» переконливо продовжує історико-літературну тенденцію – відкрити, а за потреби перевідкрити: творчі постаті, оригінальні мистецькі явища, непересічні духовно-ціннісні феномени. Настанова Миколи Жулинського «Із забуття – в безсмертя» визначила історико-літературний дискурс українського гуманітарного простору з 1990-их років, спонукала дослідників до занурення в архіви та приватні колекції цінних історичних і мистецьких свідчень. Ретельна праця та уважне коректне висновування – «спільний знаменник» сучасних досліджень у царині історії української літератури, надто у вивченні тих явищ, які мали об'єктивно зумовлений маргінальний статус. Дослідження Ірини Роздольської – відкриття цілого мистецького світу (тривалий час невідомого): світу національно-визвольних змагань, сповнених шаною духовних наставників, турботою про побратимів та палким бажанням кращого майбутнього для свого краю.